فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال هفدهم، شماره شصت و هشتم، ص۳۶۵-۳۲۷، تابستان ۱۴۰۲
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 17, No. 68, P 327-365, Summer 2023

مقاله پژوهشی
Research Article

همبسته‌های مصرف‌مواد در دانش‌آموزان: فراترکیب از شواهد تجربی ۲۰۱۶-۲۰۲۳

سید مهدی سرکشیکیان[۱]، فرزانه رزاقی زاده[۲]، فائزه مهرانی زاده[۳]، محبوبه داستانی[۴]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف کشف و استخراج همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در شواهد تجربی ۲۰۱۶ الی ۲۰۲۳ انجام شد. **روش:** مطالعه حاضر کاربردی و کیفی بود که با استفاده از روش فراترکیب انجام شد. حوزه بررسی این مطالعه مقالات پژوهشی بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ برای تحقیقات بین المللی و ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ برای تحقیقات ایرانی بود. با استفاده از رویکرد هدفمند و تا رسیدن به اشباع و بهره‌گیری از نگرش یکپارچه‌سازی و مدل فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷)، ۱۵۶ مقاله گزینش و پس از معیارهای ارزیابی ۶۱ مقاله نهایتا انتخاب شد. داده‌های کیفی در قالب مقولات، مفاهیم و کدها تحلیل و پیاده‌سازی و در نرم افزار maxqda ۱۸ تحلیل شد. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد همبسته‌های روان‌شناختی (ابعاد شناختی، هیجانی، رفتاری و شخصیتی)، خانوادگی (الگوهای ارتباطی، ابعاد والدین، جوعاطفی خانواده)، تحصیلی (هیجان‌های تحصیلی، ابعاد مدرسه، روابط بین فردی درمدرسه)، اجتماعی (ابعاد جامعه، ابعاد بین فردی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی)، و تعدیل‌کننده (فردی، خانوادگی، اجتماعی و تحصیلی) با مصرف مواد دانش‌آموزان در شواهد تجربی مرتبط بودند. مقدار شاخص کاپا در این پژوهش ۰/۸۹ بود. **نتیجه‌گیری:** با توجه به ابعاد استخراج شده طراحی مداخلات، برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های آموزشی، درمانی و اجتماعی به شکل سیستمی جهت کاهش مصرف مواد در دانش‌آموزان ضروری است.

کلیدواژه‌ها: مصرف مواد، دانش‌آموزان، اعتیاد، فراترکیب

۱. نویسنده مسئول: دکتری تخصصی، گروه روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، رودهن، ایران. پست الکترونیک: mehdikiyan110@gmail.com
۲. کارشناس ارشد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحدعلوم پزشکی قم، قم، ایران.
۳. کارشناس ارشد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحدعلوم پزشکی قم، قم، ایران.
۴. استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه شهاب دانش، قم، ایران.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

مقدمه

میزان مصرف مواد در همه کشورهای دنیا روند افزایشی به خود گرفته است. که این خود به یک بحران همه‌گیر برای همه جهان تبدیل شـــده اســـت (عبدالمحمدی، محمد زاده و غدیری صورمان آبادی، ۱۴۰۱). تحقیقات نشان می‌دهد فراوانی مصرف مواد در بین افراد جوان بسیار بیشتر از سالمندان است (آلینسکی، هادلند، کویگلی و پاتریک[1]، ۲۰۲۲) که این خود می‌تواند تبعات روانی، جســـمانی، اجتماعی، کاری و تحصـــیلی برای نوجوانان و جوانان به بار آورد (کهلیمر[2]، ۲۰۱۹). پژوهش‌ها نشـان می‌دهد از هر ۱۰ بزرگسـال درگیر مصرف مواد ۹ نفر قبل از سن ۱۸ سالگی تجربه مصرف مواد را داشته‌اند (آلن[3] و همکاران، ۲۰۲۰). بر اساس آمارها در ایران ۱۶ درصد از مصرف‌کنندگان مواد زیر سن ۱۹ سال قرار دارنـد (قره داغی، یحیی زاده پیرســـرایی، ذکـایی و آقـا بخشـــی، ۱۴۰۱). در این بین دانش‌آموزان در معرض تبعات جبران‌ناپذیر بیشتر مصرف مواد هستند به شکلی که آمارها در ایران نشـان می‌دهد ۲/۱ درصـد از دانش‌آموزان دبیرسـتانی مصـرف‌کننده مواد هسـتند (افضـلی و همکاران، ۱۳۹۶). به صـورتی که در گزارش سـازمان بهداشـت جهانی (۲۰۰۷) شـیوع و اسـتفاده از مصـرف مواد در دانش‌آموزان دبیرسـتانی حدود ۱۲/۴ درصـد برآورد شده است. نوجوانان و دانش‌آموزانی که مصرف مواد را در سال‌های اولیه نوجوانی شروع کرده‌اند به مصـرف آن در سـال‌های آتی نیز ادامه می‌دهند که به تبع آن مشـکلات آن نیز افزایش پیدا می‌کند (لاریمر، کلیمر و لی[4]، ۲۰۰۵). دانش‌آموزان و نوجوانان به واســـطه برخورداری از ویژگی‌های دوره سنی خود نظیر خودمحوری، نمایش حس استقلال، التیام تنش‌های موجود در دوره‌های رشـد، جایگاه اجتماعی در بین همسـالان و ... در گرایش و استفاده از مصرف مواد مستعدتر هستند که این خود باعث مشکلات تحصیلی، بزهکاری و تدارم مصرف در بزرگسالی می‌شود (ونگ، کامیلری-نواک و استفنز[5]، ۲۰۰۳). لذا توجه بیشتر به این موضوع در بین دانش‌آموزان به واسطه قرار گرفتن در دوره بحرانی از یک سو

1. Alinsky, Hadland, Quigley & Patrick
2. Kohlmeier
3. Allen
4. Larimer, Klimer & Lee
5. Wong, Camilleri-Novak & Stephens

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

و از سوی دیگر به عنوان سرمایه‌های ملی یک جامعه از اهمیت برخوردار است. شناخت بیشتر این مشکل و ماهیت آن وابسته به تحقیقات علمی و عملی کارآمد است که در ادامه به اختصار به آن پرداخته می‌شود.

مصرف مواد یک اختلال مزمن و بازگشت‌پذیر است که تبعات اجتماعی، روان‌شناختی و جسمانی فراوانی داشته و باعث صرف هزینه‌های سنگین می‌شود (گاندارا-لئو[1] و همکاران، ۲۰۱۸). مصرف مواد موجب مشکلات و تغییرات اساسی در حالات هیجانی و رفتاری شده و تبعات آن نه تنها دامن‌گیر فرد مصرف‌کننده بلکه افراد جامعه می‌شود (هاتچل و مارکس[2]، ۲۰۱۸). مصرف مواد بر اساس رفتارهایی تبیین می‌شود که در برگیرنده شناخت‌ها، هیجانات و دیگر تجربه‌های فردی است (راجرز[3]، ۲۰۱۷) که این خود می‌تواند با رفتارهای برانگیختگی جستجوی مواد همراه باشد (ویلسون، زگتی، کرنی و کلارک[4]، ۲۰۱۸). بررسی علل گرایش دانش‌آموزان به مصرف مواد وابسته به انجام پژوهش‌های دقیق و کارشناسی شده است. هرگونه اظهارنظر در این مورد می‌بایست با سنجه‌های علمی و پژوهش‌های دقیق برآورد شود که در ادامه با بررسی پژوهش‌های خارجی و داخلی سعی می‌شود تا حدودی این امر محقق شود. در ادامه به تحقیقات مرتبط با همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در تحقیقات ایرانی پرداخته شده است.

زارعی (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان داد افسردگی و ذهن‌آگاهی در رابطه بین تعارض زناشویی والدین و گرایش به مصرف مواد نوجوانان دانش‌آموز اثر دارد. پور محسنی کلوری و نیک سرشت (۱۴۰۱) نشان دادند گرایش به مصرف مواد دانش‌آموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک را می‌توان بر اساس صفات شخصیتی سایکوپاتیک و میزان پرخاشگری پیش‌بینی نمود. قیصری، صاحبدل و ابراهیم‌پور (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند انگیزه پایین دانش‌آموز و والدین، جو نامطلوب آموزشگاه، آموزش‌های نامطلوب در آموزشگاه، همسالان و دوستان نامناسب و وجود قوانین معیوب در آموزشگاه از عوامل زمینه‌ساز خانوادگی و آموزشگاهی رفتار پرخطر مصرف مواد در دانش‌آموزان

1. Gandara-Loe
2. Hatchel & Marx
3. Rogers
4. Wilson, Szigeti, Kearney & Clarke

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

هستند. هزاریان، بختیارپور، پاشا، عسگری و حافظی (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند عملکرد خانواده و سازگاری اجتماعی از جمله متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به مواد مخدر در دانش‌آموزان هستند. استاد رحیمی و فتحی (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند بین جهت‌گیری همنوایی و گرایش به اعتیاد رابطه مثبت معناداری در دانش‌آموزان وجود داشت. به علاوه، الگوهای ارتباطی خانواده و مولفه‌های فرهنگ مدرسه به ترتیب قادر به پیش‌بینی ۷ و ۱۱ درصد از واریانس گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان بودند. عینی، ترابی، عبادی و کرمانی (۱۳۹۹) نشان دادند خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی ۶۲ درصد از واریانس گرایش به مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی کردند. اسلام پناه، مهدیان و جاجرمی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند کارکرد خانواده بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مستقیم و به‌واسطه‌ی تنظیم هیجانی و تحمل پریشانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر غیرمستقیم دارد. همچنین طرحواره‌های ناسازگار اولیه بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مستقیم، و به واسطه تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد اثر غیرمستقیم داشته است. علاوه بر این، تحمل پریشانی و تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر مستقیم دارد. مشمول حاجی آقا و ابوالقاسمی (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند خطرپذیری و تحریف شناختی در دانش‌آموزان با گرایش به اعتیاد بیشتر از دانش‌آموزان بدون گرایش به اعتیاد است. علیزاده و دهقان نیری (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند که سن، روابط خانوادگی و شیوه تربیتی می‌توانند ابعاد سه‌گانه نگرش به مواد مخدّر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی نمایند. در مقابل نگرش کلّی دانش‌آموزان نسبت به مواد مخدّر از روی سن، تحصیلات پدر، روابط خانوادگی و جوّ عاطفی خانواده قابل پیش‌بینی است. در ادامه به تحقیقات مرتبط با همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در تحقیقات خارجی پرداخته شده است.

تحقیقات خارجی علل متفاوتی را برای مصرف مواد دانش‌آموزان گزارش کرده‌اند. به عنوان مثال یافته‌ها نشان داده وضعیت اجتماعی-اقتصادی، آموزش والدین، ارتباط با مدرسه و منابع فردی، فرهنگی و اجتماعی در آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در برابر مصرف

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

مواد مخدر مؤثر است (گرا[1] و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین سن بالاتر، زندگی در ساختارهای تک والدی یا خانوادگی متفاوت، سیگار کشیدن والدین، اجازه والدین به نوشیدن الکل، استفاده دوستان از مواد مخدر، درک کم خطر از اثرات مضر و باورهای مثبت در مورد مصرف با خطر مصرف دانش‌آموزان دبیرستانی مرتبط هستند (مهانوویک[2] و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهش‌های دیگر پیشنهاد از دوستان، شادی طلبی، طلاق والدین، دسترسی به مواد مخدر، مسائل خانوادگی، داشتن یکی از اعضای خانواده وابسته به مواد و کنجکاوی را از عوامل مصرف مواد مخدر گزارش کرده‌اند (سید، اقبال، سیدیگوی، متهمان و نومان[3]، ۲۰۲۲). همچنین نتایج تحقیق دیگری نشان داده است عوامل مختلف اجتماعی-جمعیتی، اجتماعی-اقتصادی، فناوری، آموزشی، محیطی و روانی نقش مهمی در مصرف مواد در دانش‌آموزان مقطع متوسطه دارد (گرنگ[4] و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهشی دیگر مشخص کرده است فشار همسالان بیشترین تأثیر را بر مصرف مواد داشته و همچنین تجربه افسردگی و استفاده از مواد به عنوان تقویت‌کننده اعتماد به نفس از دلایل اصلی استفاده از این مواد بوده است (اومیکورو[5] و همکاران، ۲۰۲۱). پژوهش‌های دیگر نشان داده تراکم جغرافیایی مواد مخدر در شهر، کانون‌های جرم و جنایت و عوامل خانوادگی بر مصرف مواد مخدر دانش‌آموزان نقش پیش‌بینی‌کنندگی دارد (سانتا آریاس[6] و همکاران، ۲۰۲۱).

در حوزه اعتیاد و مصرف مواد در دانش‌آموزان تا به حال پژوهش‌های ارزشمند و گوناگونی صورت گرفته است. محققین از زوایایی گوناگون به بررسی این مشکل پرداخته و روش‌های متفاوت علمی استفاده کرده‌اند. اما تاکنون با بررسی‌های صورت گرفته توسط پژوهشگران این تحقیق مطالعه‌ای که بتواند یک مدل فراگیر و جامع از همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان به روش فراترکیب ارائه کند یافت نشده است. این خلأ باعث می‌شود که پژوهشگران در ارزیابی‌های خود و یا انتخاب حیطه و روش دچار تکرار و

1. Gerra
2. Mehanović
3. Syed, Iqbal, Siddiqui, Mothana & Noman
4. Gurung
5. Umukoro
6. Santana-Arias

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

تقلید شـــوند که این خود می‌تواند از نوآوری تحقیق کاســـته و جنبه‌های مهم پنهان بماند. فراترکیب از طریق اســـتخراج اطلاعات، کدها، تعابیر و مفاهیم ارائه شـــده در پژوهش‌ها با متدولوژی یکسان و همسان‌سازی و تلفیق آن‌ها، تعابیر و مفاهیم جدید و جامع‌تری را ارائه می‌کنند. به عبارت دیگر فراترکیب در جستجوی یکی کردن نتایج مطالعات جهت کشف مفاهیم اساسی آن‌ها و ترجمه این مفاهیم به یک مفهوم نهایی و واحد است. فراترکیب به گونه‌ای ارائه می‌شود که همزمان نتایج مطالعات اولیه در آن قابل ردیابی باشد. لذا استفاده از روش فراترکیب در مطالعات آسیب‌شناسی دانش‌آموزی مانند مصرف مواد می‌تواند چشم اندازهای وسیع پژوهشی را در اختیار پژوهشگران قرار دهد. روش‌های کیفی مانند فراترکیب می‌توانند با تحلیل‌های جامع و روش‌های قدرتمند خود به عنوان مکمل روش‌های کمی مانند فراتحلیل، مدل‌های نظری جامعی را به پژوهشـــگران ارائه دهد. این موضوع می‌تواند به تحقیقات و پژوهش‌های بیشتری در این مقوله منجر شود و به پشتیبانی مفهومی و تجربی پژوهش‌های آینده و مرتبط یاری رساند. از سوی دیگر با استفاده از متد فراترکیب می‌توان به اســـتخراج و ترکیب همبســـته‌های مصـــرف مواد در دانش‌آموزان پرداخت که این خود می‌تواند از ســـردرگمی‌های پژوهشـــی جلوگیری به عمل آورد. با توجه به مطالب فوق، حوزه بررســـی می‌تواند در جهت‌گیری ســـیاســـت‌گذاری‌ها، نیازسنجی‌ها، تعیین اهداف، طراحی مداخلات و کشف زوایای پنهان مشکلات اجتماعی و روان‌شناختی مصرف مواد در دانش‌آموزان یاری رساند. علیرغم تصورات رایج، فروش و مصـــرف مواد مخدر به جوانان خارج از مدرســـه محدود نمی‌شـــود، بلکه اغلب در میان دانش‌آموزانی که در مدارس تحصیل می‌کنند نیز اتفاق می‌افتد. تلاش‌های پیشگیرانه مبتنی بر مدرسه باید از فروش و مصرف مواد مخدر جلوگیری کند تا دسترسی دانش‌آموزان به مواد مخدر کاهش یابد (اســـتینمن[1]، ۲۰۰۵). شـــناســـایی همبســـته‌های مصـــرف مواد در دانش‌آموزان در قالب یک تحقیق جامع می‌تواند از اتلاف وقت و صـــرف هزینه‌ها در این زمینه بکاهد و به پژوهشـــگران در حوزه‌های مرتبط بین رشـــته‌ای کمک کند تا با یک دید گسترده به این موضوع نگریسته و با شناسایی خلاهای موجود در حوزه‌های مورد نیاز به

1. Steinman

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

رفع مشـــکل و پژوهش‌های کاربردی بپردازنـد که این مهم بـا روش‌هـای علمی مانـند فراترکیب قابل حصـول اسـت. شـناسـایی عوامل مرتبط با مصـرف مواد در دانش‌آموزان به منظور جلوگیری از زایل شـدن نیرو و سـرمایه ملی کشـور و جلوگیری از صـرف هزینه‌های مادی، آموزشـــی، درمانی و ســـاختاری و رســـیدن به راهبردهای جدید پژوهش از اهمیت زیادی برخوردار اسـت و ضـرورت آن به شـکل آشـکار مشـخص اسـت. از این رو هدف پژوهش حاضـر کشـف و اسـتخراج همبسـته‌های مصـرف مواد در دانش‌آموزان در شـواهد تجربی اسـت. همسـو با هدف پژوهش این تحقیق به این سؤالات پاسـخ می‌دهد که الگوی جامع عوامل مرتبط با مصـــرف مواد مخدر بر اســـاس پژوهش‌های پیشـــین چگونه اســـت؟ مؤلفه‌ها و ابعاد مدل مصرف مواد مخدر کدامند؟

روش

پژوهش حاضـــر کیفی و از نوع فراترکیب اســـت که با انجام تحلیل محتوای اســـتقرایی و ســـپس فراترکیب از تحلیل‌های انجام شـــده همراه اســـت. فراترکیب برای یکپارچه‌ســـازی چندین پژوهش به منظور ایجاد نتایج جامع و تفسـیری شـکل می‌گیرد. در مطالعه‌ی کیفی رویکرد جســـتجو و گزینش مقاله‌ها، به هدف علمی و میدان دید محققین و ســـؤال‌های پژوهش وابسـته اسـت. حوزه مورد مطالعه تمامی مقالات و شـواهد تجربی بین سـال های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ بود. بر این اساس نمونه‌گیری تحقیق حاضر مبتنی بر هدف بود که در نهایت ۶۱ مقاله گزینش شـــدند. مراحل فراترکیب مطابق رویکرد یکپارچه‌ســـازی و مدل سندلوسکی، باروسو و وویلز[1] (۲۰۰۷) شامل مشخص شدن سؤال پژوهش، بررسی نظام‌مند متون، جسـت‌وجو و انتخاب مقالات مناسـب، ارزیابی کیفیت و اسـتخراج اطلاعات مقاله، تجزیه و تحلیل یافته‌های داده‌های کیفی، کنترل کیفیت و ارائه یافته‌ها است.

یافته‌ها

سـوال پژوهش حاضـر این اسـت که همبسـته‌های مصـرف مواد در دانش‌آموزان در شـواهد تجربی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ کدام هســـتند؟ در مرحله بررســـی متون منابع موردنظر از طریق پایگاه‌های اطلاعات کنفرانس‌ها از موتورهای جستجو بهره برده شده است. حوزه بررسی

1. Sandelowski, Barroso & Voils

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

پژوهش شامل کلیه پژوهش‌های در دسترس در حوزه مصرف مواد در دانش‌آموزان است که از طریق ساینس دایرکت[1]، اشپیرینگر[2]، اریک[3]، اسکوپس[4]، امرلد[5]، سیج[6]، پاب مد[7]، تیلور و فرانسیس[8] برای مقالات خارجی و برای مقالات داخلی از جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگیران، پرتال جامع علوم انسانی و سیویلیکا استخراج شد. در جدول ۱ مقالات وارد شده به پژوهش بر اساس موارد ذکر شده در فوق گزارش شده است.

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۱	نقش شیوه‌های تربیتی، استعداد اعتیاد والدین مزاح فرزند در پیش‌بینی اعتیاد دانش‌آموزان نوجوان	۱۳۹۸	سلطانی، زینالی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۲	تعارض زناشویی والدین و گرایش به مصرف مواد نوجوانان: نقش تعدیل‌کننده افسردگی و ذهن آگاهی	۱۴۰۱	زارعی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۳	پیش‌بینی اعتیادپذیری به مواد دانش آموزان: نقش نگرانی، نشخوار فکری و ناگویی هیجانی	۱۴۰۱	ابراهیم پور، پادی اب، احمدی، صادقی	مجله تازه های علوم شناختی
۴	پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر براساس خودبیگانگی تحصیلی، هیجان های تحصیلی منفی وخودکارآمدی عمومی در دانش‌آموزان	۱۳۹۹	عینی، ترابی، عب ادی، کرمانی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۵	مدل‌یابی گرایش به مصرف مواد مخدر بر اساس هیجان‌خواهی با میانجی‌گری بدتنظیمی هیجان	۱۳۹۹	یاقوتی زرگر، احمدی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۶	بررسی تأثیر افکار خودآیند منفی و عزت نفس بر استعداد اعتیاد در دانش‌آموزان پسر	۱۳۹۷	کرمی	مجله رویش روان شناسی
۷	عوامل خطر و محافظت کننده استعداد اعتیاد نوجوانان دبیرستانی	۱۳۹۷	زینالی، شریفی	فصلنامه سلامت اجتماعی

1. Science Direct
2. springer
3. ERIC
4. scopus
5. Emerald
6. Sage
7. PubMed
8. Taylor & Francis

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۸	رابطه شیوه‌های فرزندپروری و گرایش به اعتیاد در دانش آموزان دبیرستانی شهر ایلام: نقش واسطه‌ای نوجوانی	۱۳۹۶	احمدی، بنی جمال ، صرامی	مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام
۹	رابطه چشم انداز زمانی با گرایش به مصرف مواد مخدر در دختران نوجوان	۱۳۹۵	شفیع خانی، باقریان ، شکری	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۰	پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد و اعتیاد به اینترنت بر اساس حمایت اجتماعی ادراک شده و سبک‌های کنارآمدن با استرس با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان	۱۳۹۸	طالقانی نژاد، داور، لطفی کاشانی	پژوهش-های روان شناسی اجتماعی
۱۱	بررسی نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانش آموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک	۱۴۰۱	پورمحسنی کلوری ، نیک سرشت	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۲	رابطه حالت بی حوصلگی با آمادگی اعتیاد در بین نوجوانان پسر: نقش تعدیل کنندگی بهزیستی معنوی	۱۴۰۰	زارعی، پورمحسنی، کلوری، نیک سرشت	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۳	نقش الگوهای ارتباطی خانواده و فرهنگ مدرسه در گرایش به اعتیاد در دانش آموزان	۱۴۰۰	استاد رحیمی، فتحی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۴	رابطه علی اضطراب، نشخوار فکری، غفلت، رابطه با همسالان و قلدری با آمادگی به اعتیاد	۱۳۹۸	چمنی، سجادیان	فصلنامه علمی اعتیادپژوهی
۱۵	رابطه علی خودتنظیمی و هوش اخلاقی با آمادگی به اعتیاد از طریق میانجی گری هیجان خواهی	۱۳۹۶	کیخسروانی، دهقانی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۶	مدل ساختاری روابط عوامل روانی اجتماعی در آمادگی اعتیاد نوجوانان با نقش واسطه‌ای هم وابستگی	۱۳۹۵	پازانی، برجعلی، احدی، کراسکیان موجمباری	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۱۷	بررسی میزان شیوع مصرف مواد مخدر و ارزیابی دانش، نگرش و عوامل مرتبط با مواد مخدر در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر یاسوج	۱۳۹۵	موحدی دهنوی، موحد زاده، یاوری کرمانی	پیشرفت– های نوین در علوم ر فتاری
۱۸	بررسی میزان شیوع و عوامل مرتبط با مصرف مواد در بین دانش آموزان متوسطه شهر سمنان	۱۳۹۵	نریمانی، رجب پور، احمدی، یاقوتی زرگر، رستم اوغلی	مجله روان‌شناسی مدرسه
۱۹	گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان دبیرستانی دبیرستان‌های شهر مریوان	۱۳۹۶	ولدبیگی، نیک بخت، لشکری	فصلنامه رفاه اجتماعی
۲۰	راهبردهای مقابله‌ای روانشناختی و گرایش به اعتیاد در بین نوجوانان: نقش تعدیل کنندگی تاب آوری و توانایی تحمل ابهام	۱۳۹۸	بابایی نادینلویی، گل محمدزاده، شیرزاد، شیرزادپور و مزدارانی	روانشناسی بالینی و شخصیت
۲۱	نقش میانجی سرکوبگری عاطفی در رابطه آزار دیدگی دوران کودکی و سبک‌های دلبستگی با آسیب‌پذیری نسبت به اعتیاد در نوجوانان پسر	۱۴۰۰	میکائیلی، پرنیان خوی	فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی
۲۲	الگوی ساختاری گرایش به مصرف مواد در نوجوانا ن بر مبنای فضای روانشناختی خانواده و پیشینه اعت یاد اعضای خانواده با میانجیگری گروه همسالان	۱۳۹۷	سلامی، حاتمی، نوری	فصلنامه روانشناسی کاربردی
۲۳	ارتباط سبک‌های فرزندپروری والدین با استعداد استعمال مواد مخدر در دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان شهرزابل	۱۳۹۸	میری، میر	مطالعات و تحقیقات علوم رفتاری
۲۴	مدل تأثیر علّی سبک فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده، تعهد به مدرسه و حرمت خود در آمادگی اعتیاد دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر آبادان	۱۳۹۵	ذهیون، حسینی	دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۲۵	رابطه بی ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد دانش‌آموزان پس مقطع متوسط	۱۳۹۶	خانه کشی، خانمحمدی اطاقسر او ملکیان	پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی
۲۶	نقش طرحواره‌های هیجانی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد دانش آموزان پسر تبادکان مشهد	۱۳۹۹	صانعی	راهبردهای نو در روانشناسی و علوم تربیتی
۲۷	رابطهٔ میان سرسختی روانشناختی، سبک‌های مقابله‌ای و تنظیم هیجانی با گرایش به اعتیاد در دانش آموزان	۱۳۹۷	چوبچیان لنگرودی ، زربخش	فصلنامه خانواده و پژوهش
۲۸	رابطه سبک‌های مقابله با استرس و تاب‌آوری با میزان آمادگی به اعتیاد در دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه دوم شهرستان شیروان	۱۳۹۸	کرمی	رشدآموزش مشاور مدرسه
۲۹	مدل‌یابی معادلات ساختاری پیش‌بینی اعتیادپذیری بر اساس طرح‌واره وابستگی/بی‌کفایتی و تحمل پریشانی بانقش میانجی‌گری سیستم‌های مغزی – رفتاری در دانش‌آموزان	۱۳۹۸	فراوانی، امینی، دی ره عزت، شفیع آبادی	فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی
۳۰	Knowledge, attitudes and behaviours on tobacco, alcohol and drugs among school students: Nigerian secondary differences by geopolitical zones	2019	Federica vigna-taglianti	Drug alcohol rev
۳۱	E-cigarette Use Among Middle and High School Students — United States	2020	Teresa et al	Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)
۳۲	Tobacco Product Use and Associated Factors Among Middle and High School Students - United States	2019	Teresa et al	MMWR Surveill Summ
۳۳	Tobacco Product Use and Associated Factors Among Middle and High School Students - National Youth Tobacco Survey, United States	2021	Gentzke et al	MMWR Surveill Summ
۳۴	Adolescent drug abuse in Hong Kong: Prevalence, psychosocial correlates, and prevention	2019	Cheung, Y., & Cheung, N. T	Journal of Adolescent Health

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۳۵	Marital hostility and early adolescents' adjustment: The role of cooperative marital conflict	2019	Zhou, N., & Buehler, C.	The journal of early adolescence
۳۶	Influence of family factors on substance use in early adolescents: a longitudinal study in Hong Kong	2020	Shek, D. T. L., Zhu, X., Dou, D., & Chai, W.	Journal of psychoactive drugs
۳۷	Insights into insight: A systematic review of insight in substance use disorders	2019	Raftery et al	Journal of drug and alcohol research
۳۸	The role of gender in risk for substance use among justice-involved youth	2019	Herrera, C. M., & Boxer, P.	Children and youth services review
۳۹	Longitudinal associations between the adolescent family environment and young adult substance use in Australia and the United States	2019	Heerde et al	Frontiers in psychology
۴۰	The relationship between school absenteeism and substance use: An integrative literature review. Substance use and misuse	2020	Gakh et al	Substance use and misuse
۴۱	Antecedents and consequences of parental psychological control and autonomy support: The role of psycho-logical basic needs	2019	Costa et al	Journal of social and personal relationships
۴۲	Parenting styles and metacognitions as predictors of cannabis use	2020	Brosnan, T., Kolubinski, D. C., & Spada, M. M.	Addictive behaviors reports
۴۳	The frequency of substance abuse tendency and its related factors among high school students in Divandarreh city, Iran, in year 2018	2019	Valizadeh et al	Chronic Diseases Journal
۴۴	Conduct disorder and attention-deficit/hyperactivity disorder as risk factors for prescription opioid use	2020	Wickens et al	Drug and alcohol dependence
۴۵	Developmental pathways of adolescent cannabis use: Risk factors, outcomes and sex-specific differences	2019	Hawes, S. W., Trucco, E. M., Duperrouzel, J. C., Coxe, S., & Gonzalez, R.	Substance use & misuse
۴۶	Threat responsiveness as a function of cannabis and alcohol use disorder severity	2019	Blair et al	Journal of child and adolescent psychopharmacology

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۴۷	Adolescents drug abuse in Hong Kong: Prevalence, Psychological correlates, and prevention	2019	Cheung, Y., & Cheung, N. T.	Journal of Adolescent Health
۴۸	Child maltreatment and the development of substance use and disorder	2019	Cicchetti, D., Handley, E. D.	Neurobiology of stress
۴۹	Early adolescent substance use in a national sample of Mexican youths: Demographic characteristics that predict use of alcohol, tobacco, and other drugs.	2019	Vázquez et al	Journal of Latinx Psychology
۵۰	Does peer pressure and sensation seeking differentially influence substance use for male versus female trauma-exposed youth	2020	Eze, J. E., Chukwuorji, J. C., Idoko, S., & Ifeagwazi, C. M.	Journal of Substance Use
۵۱	Innovative Identification of Substance Use Predictors: Machine Learning in a National Sample of Mexican Children	2020	Alejandro et al	Psychology. Prevention Science
۵۲	Prevalence and associated factors of binge drinking among high school students in Acapulco, Mexico: a cross-sectional study	2022	A. Emigdio-Vargas, A. Morales-Pérez, N. Andersson	Drugs: Education, Prevention and Policy
۵۳	Parent Characteristics and Practices Classify Lifetime Substance Use Among Mexican Children	2021	Alejandro et al	International Journal of Mental Health and Addiction
۵۴	The influence of perceived parenting on substance initiation among Mexican children.	2019	Alejandro et al	Psychology. Addictive behaviors
۵۵	Prevention and cessation of tobacco use in children and adolescents: primary care interventions		Rockville, MD	US Preventive Services Task Force
۵۶	Notes from the field: e-cigarette use among middle and high school students—National Youth Tobacco Survey, United States, 2021	2021	Park-Lee E, Ren C, Sawdey MD, et al	MMWR Morb Mortal Wkly Rep
۵۷	Vital signs: tobacco product use among middle and high school students—United States, 2011–2018	2019	Gentzke AS, Creamer M, Cullen KA, et al.	MMWR Morb Mortal Wkly Rep
۵۸	Comparison of drinking prevalence among Thai youth before and after implementation of the Alcoholic Beverage Control Act	2020	Assanangkornchai S, et al.	Am J Drug Alcohol Abuse

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیار های ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۵۹	Substance use among students in Thailand	2019	Chomsri P, et al.	J Ethn Subst Abuse
۶۰	Factors associated with different forms of alcohol use behaviors among college students in Bhutan: a cross-sectional study	2020	Dorji T, et al.	Subst Abuse Treat Prev Policy.
۶۱	The Prevalence of Binge Drinking and Alcohol-Related Consequences and their Relationship among Japanese College Students	2021	Kawaida K, et al	Tohoku J Exp Med

در قسمت مرور نظام‌مند حوزه تحقیق کلیه منابع علمی در دسترس در حوزه همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان بررسی شد. به این شکل که با استفاده از روش هدفمند و انتخاب متون و استفاده از معیار اشباع نظری ۶۱ مقاله (۲۹ مقاله داخلی و ۳۲ مقاله بین‌المللی) بین بازه زمانی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ برای مقالات خارجی و برای مقالات داخلی بین بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت. با توجه به این که حجم نمونه در این سطح از قبل قابل دستیابی نیست، بررسی و کنکاش متون و اسناد مرتبط به صورت گام به گام و به تدریج صورت گرفت و تا سرحد اشباع پیش رفت. در مرحله سوم به ارزیابی کیفیت مقالات پرداخته شد. در مرحله جست‌وجو و انتخاب مقالات مناسب جهت یافتن مقالات آیتم‌های گوناگونی مانند: عنوان، چکیده، محتوا، دسترسی و کیفیت پژوهش ارزیابی شده است. در مرحله استخراج اطلاعات مقالات نام پژوهشگران، عنوان پژوهش، سال انتشار و... استخراج شده که در جدول شماره ۱ که پژوهش‌های منتخب در آن آورده شده قابل رؤیت است. معیارهای ورود مقالات به روش‌های متفاوت بررسی شد. این معیارها عبارت بود از زبان پژوهش، زمان انجام، روش تحقیق، حوزه مورد مطالعه، شرایط مورد مطالعه و نوع مطالعه که مبنای ارزیابی قرار گرفته شده است. مقالات به هر دو زبان انگلیسی و فارسی قابلیت ورود به پژوهش را داشتند. مقالات قبل از سال‌های ۱۳۹۵ و ۲۰۱۶ برای ورود به پژوهش پذیرفته نشدند. تنها از مقالات با روش تحقیق کمی استفاده شد تا به درستی همبستگی‌ها در حوزه دانش‌آموزی اطمینان حاصل شود. همچنین از مقالات چاپ شده در مجلات معتبر استفاده شد و از ورود هر گونه نظر شخصی و یا مقاله

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

نامعتبر جلوگیری به عمل آمد. در جدول شماره ۲ فراوانی مقاله‌های وارد شده به پژوهش پس از داوری گزارش و نمایش داده شده است. همسو با هدف تحقیق، کلید واژه‌هایی انتخاب شده است تا بهترین نتایج را در اختیار محققین قرار دهد و از ورود مقالات نامربوط جلوگیری شود. کلید واژه‌های جست‌وجو عبارت بود از: مصرف مواد و دانش آموز، مواد و دانش آموز، اعتیاد و دانش آموز، گرایش به مصرف مواد در دانش آموز، مصرف مواد و مدرسه، اعتیاد در مدرسه.

جدول۲: فراوانی مقاله‌های وارد شده به پژوهش پس از داوری

تعداد مقالات یافت شده	بررسی چکیده	بررسی کلی محتوای مقاله	مقالات رد شده از نظر چکیده	مقالات رد شده از نظر محتوا	مقالات رد شده از نظر عنوان	مقالات رد شده از نظر اطلاعات نویسنده	کل مقالات رد شده	تعداد کل مقالات نهایی
۱۵۶	۱۴۲	۱۱۰	۳۲	۴۰	۶	۳	۸۱	۶۱

همان طور که در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است در هر مرحله از داوری تعدادی مقاله به لحاظ نداشتن ملاک‌های لازم برای ورود به پژوهش از چرخه بررسی حذف شدند. بیشترین فراوانی مقاله‌های رد شده از نظر محتوای مقاله و کمترین فراوانی مقالات رد شده از نظر اطلاعات نویسنده مقالات بوده است. جدول شماره ۴ کلید واژه‌های استفاده شده جهت جستجو و یافتن داده‌ها و مقالات معتبر را نشان می‌دهد.

درجدول شماره ۳ فراوانی مقالات استفاده شده به تفکیک نشریه‌ها و مجلات گزارش شده است.

جدول۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات

عنوان نشریه	فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش	درصد
اعتیادپژوهی	۱۰	۱۹/۶۷
تازه‌های علوم شناختی	۱	۱/۶۴
رویش روانشناسی	۱	۱/۶۴
سلامت اجتماعی	۱	۱/۶۴
مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام	۱	۱/۶۴

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات

عنوان نشریه	فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش	درصد
پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی	۲	۳/۲۸
پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری	۱	۱/۶۴
فصلنامه روان شناسی مدرسه	۱	۱/۶۴
فصلنامه رفاه اجتماعی	۱	۱/۶۴
خانواده و پژوهش	۲	۳/۲۸
روانشناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)	۱	۱/۶۴
فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی	۱	۱/۶۴
فصلنامه روانشناسی کاربردی	۱	۱/۶۴
مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری	۱	۱/۶۴
دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی	۱	۱/۶۴
راهبردهای نو در روانشناسی و علوم تربیتی	۱	۱/۶۴
فرهنگ مشاوره و روان درمانی	۱	۱/۶۴
رشد آموزش مشاور مدرسه	۱	۱/۶۴
Drug and alcohol review	۱	۱/۶۴
Morbidity and Mortality Weekly Report	۱	۱/۶۴
MMWR Surveillance Summaries	۲	۳/۲۸
Journal of Adolescent Health	۲	۳/۲۸
The journal of early adolescence	۱	۱/۶۴
Journal of psychoactive drugs	۱	۱/۶۴
Journal of drug and alcohol research	۱	۱/۶۴
Children and youth services review	۱	۱/۶۴
Frontiers in psychology	۱	۱/۶۴
Substance use and misuse	۲	۳/۲۸
Journal of social and personal relationships	۱	۱/۶۴
Addictive behaviors reports	۱	۱/۶۴
Chronic Diseases Journal	۱	۱/۶۴

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات

عنوان نشریه	فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش	درصد
Drugs: Education, Prevention and Policy	۱	۱/۶۴
Drug and alcohol dependence	۱	۱/۶۴
Journal of child and adolescent psychopharmacology	۱	۱/۶۴
Neurobiology of stress	۱	۱/۶۴
Journal of Latinx Psychology	۱	۱/۶۴
Prevention Science	۱	۱/۶۴
Prevention and Policy	۱	۱/۶۴
International Journal of Mental Health and Addiction	۱	۱/۶۴
Addictive behaviors	۱	۱/۶۴
MMWR Morb Mortal Wkly Rep	۱	۱/۶۴
Am J Drug Alcohol Abuse	۱	۱/۶۴
J Ethn Subst Abuse	۱	۱/۶۴
Subst Abuse Treat Prev Policy	۱	۱/۶۴
Tohoku J Exp Med	۱	۱/۶۴

در جدول فوق فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات گزارش شده است. مشاهده می‌شود بیشترین مقالات وارد شده به پژوهش متعلق به مجله اعتیاد پژوهی است و پس از آن مجلات پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، خانواده و پژوهش، Journal of Adolescent Health ،MMWR Surveillance Summaries ،Substance use and misuse بیشترین تعداد مقالات را به خود اختصاص دادند. در تحلیل داده‌های کیفی مستخرج از مقالات، ۵ مقوله و ۲۲ مفهوم و۳۳۲ کد استخراج شد که مفاهیم بنا بر ارتباط مفهومی و معنایی ذیل مقوله‌های دسته‌بندی شده‌اند. موارد در جدول شماره ۴ الی ۸ قابل مشاهده است. در جدول شماره ۴ سطوح مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های روان‌شناختی مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است.

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ٤: سطوح همبسته‌های روانشناختی مصرف مواد در دانش آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
همبسته‌های روان‌شناختی	مولفه‌های روانی	ابعاد شناختی و نگرشی	نگرش شکست، نگرش رکود و بازندگی، انعطاف‌ناپذیری روان‌شناختی، بی‌هنجاری، افکار آشفته‌ساز، بیگانگی، آگاهی ناکافی از اثرات مشکل‌ساز، تروماهای دوران کودکی، فقدان حل‌مسأله، باورهای فراشناختی منفی، منبع کنترل، اسناد بیرونی، طرحواره‌های ناسازگار اولیه، استحقاق، بی‌اعتمادی، تحریف‌های شناختی، سبک تفکر، تاب‌آوری ضعیف، ادراک از حمایت پایین، نگرش به مواد مخدر، استعداد اعتیاد، نشخوار فکری، چشم‌انداز زمان، غفلت، راهبردهای مقابله‌ای روانی، حرمت خود پایین، بی‌کفایتی، درک خطر پایین، اعتماد به نفس پایین، بی‌ارزشی، انتظارات پیامد، گذشته-گرایی، عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی، تفکر انتقادی پایین، ضعف در خودآگاهی، خودکارآمدی پایین، افکارپارانوئیدی، اجتناب شناختی، سوگیری	۳۸	۴۰/۸۶
		ابعاد هیجانی و عاطفی	طرحواره هیجانی، خشم، اضطراب، شرم، ناامیدی، خستگی، افسردگی، تحمل آشفتگی پایین، جذب شدن به وسیله هیجانات منفی، برآورد ذهنی پریشانی، احساس ناتوانی، احساس انزوا، نارسایی هیجانی، احساس صمیمیت پایین، ترس مرضی، وقایع استرس-زای زندگی، ناگویی	۲۶	۲۷/۹۶

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ٤: سطوح همبسته‌های روانشناختی مصرف مواد در دانش آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
			خلقی، جو عاطفی ادراک شده، سرشت‌های عاطفی-هیجانی، حساسیت به پردازش حسی، احساس طرد، نگرانی، بلاتکلیفی، حال‌گرایی، لذت‌طلبی		
		ابعاد رفتاری	برانگیختگی رفتاری، قلدری، اهمال کاری، پرخاشگری، بزهکاری، جستجوگری مصرف، اعتیادپذیری، خودکشی، خودجرحی، رفتارهای پرخطر، خودناتوان‌سازی، تکانشگری حرکتی، جسمانی‌سازی،	۱۳	۱۳/۹۸
		ابعاد شخصیتی	سرشت و منش، تازگی‌طلبی، خود جهت‌دهی، رگه‌های شخصیت، ویژگی شخصیتی روان‌نژندی و گشودگی به تجربه، هویت سردرگم / اجتنابی، سبک دلبستگی اجتنابی، صفات تاریک شخصیت، خودشیفتگی، ماکیاول‌گرایی، جامعه‌ستیزی، مزاج، صفات شخصیتی سایکوپاتیک، ریسک‌پذیری، هیجان‌خواهی، ویژگی‌های انحرافی شخصیت، سیستم‌های مغزی رفتاری، بازداری	۱۹	۲۰/۴۳
			جمع کل کدها	۹۳	۱۰۰

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های روان‌شناختی مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های روان‌شناختی مصرف مواد در دانش‌آموزان در چهار محور (ابعاد شناختی، هیجانی، رفتاری و شخصیتی) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله **۹۳** کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد روان‌شناختی می‌تواند

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

پیش‌بینی‌کننده مصـرف مواد در دانش‌آموزان باشـد. به عنوان مثال اسـلام پناه و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشـان دادند طرحواره‌های ناسـازگار اولیه در دانش‌آموزان بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مسـتقیم، و به واسـطه تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد اثر غیرمستقیم داشته است؛ علاوه بر این، تحمل پریشانی و تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر مسـتقیم دارد. در جدول شـماره ۵ سـطوح همبسـته‌های خانوادگی مصـرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ۵: سطوح همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
همبسته‌های خانوادگی	مولفه‌های خویشاوندی و درون خانوادگی	ابعاد مرتبط با الگوهای ارتباطی خانواده	جهت‌گیری همنوایی، ارتباط موثر ضعیف، الگوهای مذاکره ناکارآمد، فقدان مهارت بین فردی، الگوی ارتباطی سلطه‌گر، فقدان جرات‌ورزی، اطلاعات کلامی و غیرکلامی نامفهوم، الگوی ارتباطی آشفته، جو عاطفی ضعیف، فقدان مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، فقدان هماهنگی، روابط نامطلوب خانوادگی، عدم پیوستگی به خانواده، مدل‌های ارتباطی اجتناب متقابل و مدل توقع/کناره‌گیر، فقدان حل‌مسئله و ابراز عواطف ضعیف	۱۶	۲۸/۵۷
		ابعاد مرتبط با والدین	مثلث‌سازی و روابط فرازناشویی، خیانت، گرایش‌های ذوقی و گسستگی، اعتیاد والدین، تعارضات زناشویی، تشویق به مصرف، روابط ضعیف والدین، فقدان همسویی در تربیت، شیوه‌های اشتباه سرپرستی، پدر و مادر وابسته به مواد، نظارت والدینی کمتر، سبک‌های سهل-گیرانه مفرط، فقدان شرکت در فعالیت‌های ورزشی و تفریحی، فقر والدین، عدم آگاهی والدین از نیازها و خواسته‌های فرزندانشان، کم توجهی والدین به فرزندان، چشم‌انداز منفی، مصرف مشروبات توسط خانواده، نگرش مثبت	۲۱	۳۷/۰۵

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۵: سطوح همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
			والدین به مواد مخدر، میزان تحصیلات والدین، شغل والدین		
		ابعاد مرتبط با جو عاطفی خانواده	پیوند و معنویت ضعیف والدین، فقدان معنا، عملکرد کلی ضعیف، ارتباط، پاسخدهی عاطفی پایین، آمیزش عاطفی ضعیف، کنترل رفتاری، فقدان حمایت والدینی، تاب‌آوری ادراک شده خانواده پایین، انعطاف ناپذیری، جو عاطفی ادراک شده از خانواده مخدوش، زمان باهم بودن پایین، احساس تنهایی در خانواده، احساس ناایمنی در کانون خانواده، سهولت دسترسی به فرصت‌های نامشروع، عوامل استرس‌زای خانوادگی، مثلث‌سازی منفی، پشتیبانی، مثلث‌سازی با فرزند، فرزندپروری، زندگی در ساختارهای تک والدی	۱۹	۳۳/۹۳
			جمع کل کدها	۵۶	۱۰۰

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان در سه محور (الگوهای ارتباطی، ابعاد والدین، جوعاطفی خانواده)، استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۶ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد خانوادگی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان باشد. به عنوان مثال گراوند (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان مدل‌یابی ساختاری الگوهای ارتباطی خانواده و نارسایی کنش‌های اجرایی با گرایش به رفتارهای پرخطر (مصرف مواد مخدر، سیگار کشیدن و مصرف الکل): نقش واسطه‌ای اضطراب کرونا نشان داد نارسایی کنش‌های اجرایی بر گرایش به رفتارهای پرخطر تأثیر مستقیم و

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

به‌واسطه‌ی اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پرخطر تأثیر غیرمستقیم دارد. جهت‌گیری گفت‌وشنود بر گرایش به رفتارهای پرخطر اثر مستقیم نداشت، اما به واسطه اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پرخطر اثر غیرمستقیم داشت. جهت‌گیری همنوایی اثر مستقیم و اثر غیرمستقیم از طریق اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پرخطر نداشت. علاوه بر این، اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پرخطر دارای اثر مستقیم بود. در جدول شماره ۶ سطوح همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ٦: سطوح همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
همبسته‌های تحصیلی	مولفه‌های ادراکی از تحصیل و مدرسه	هیجان‌های مرتبط با تحصیل و یادگیری	بی‌لذتی، ناامیدی تحصیلی، تنش، شرم مرتبط با تحصیل، اضطراب امتحان، خستگی تحصیلی، استرس تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، احساس مسخ‌شدگی، بی انگیزه‌گی تحصیلی، احساس شکست تحصیلی، فقدان حس موفقیت، فقدان رضامندی تحصیلی، احساس ناتوانی تحصیلی، بی‌هنجاری تحصیلی، هوش هیجانی پایین، فراشناخت پایین، عوامل استرس‌زای تحصیلی	۱۹	۳۵/۱۹
		ابعاد مرتبط با مدرسه	پیوند ضعیف با مدرسه، عدم دسترسی به اهداف مشروع تحصیلی، عدم انتخاب‌گری، فقدان مشاور در مدرسه، عدم توجه به نیازهای آموزشی، ارتباط ناکارآمد با مدیر و معاون، رابطه عاطفی مختل با معلم، دفعات مردودی، عملکرد تحصیلی ضعیف، جو عاطفی و اجتماعی ضعیف مدرسه، موقعیت مکانی مدرسه، عدم تعهد به مدرسه، سیاست‌های مدرسه در رابطه باموا‌د،	۱۶	۲۹/۶۳

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

	اضطراب مدرسه، انتقال بین مقطعی، ارتباط با مدرسه		
ابعاد مرتبط با روابط بین فردی در مدرسه	روابط ضعیف دانش‌آموزان، روابط ضعیف دانش‌آموزان و معلمان، فرصت‌های آموزشی نابرابر، دوستان مصرف‌کننده، گروه‌های دوستی پرخطر، پیوند افتراقی، نمایش خود در گروه، فشار همسالان، تجربه مشترک، قدرت طلبی، نیاز به دیده شدن، کمال‌گرایی، ضعف در دوست‌یابی، تقویت اعتماد به نفس از دست رفته، اضطراب اجتماعی در بین دوستان، ترس از ارزیابی‌های منفی، حمایت از رفتارهای مصرف، باور و نگرش مثبت گروهی از مصرف، سهولت دسترسی در گروه‌ها	۱۹	۳۵/۱۹
	جمع کل کدها	۵۴	۱۰۰

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان در سه محور (هیجان‌های تحصیلی، ابعاد مدرسه، روابط بین فردی درمدرسه) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۴ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد تحصیلی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان باشد. به عنوان مثال عینی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر براساس خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی در دانش‌آموزان نشان دادند گرایش به مصرف مواد مخدر با خودبیگانگی تحصیلی و هیجان‌های تحصیلی منفی رابطه مثبت و معنادار و با خودکارآمدی عمومی رابطه‌ی منفی و معناداری در دانش‌آموزان داشت. خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی ۶۲ درصد از

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

واریانس گرایش به مصـــرف موادمخدر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی کردند. در جدول شماره ۷ سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ۷: سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
همبسته‌های اجتماعی	مولفه‌های فرد_اجتماع	ابعاد مرتبط با جامعه	تایید اجتماعی مصرف در گروه‌های همسو، فقدان آگاهی‌های عمومی، فقدان توانمندی‌های روانی_ اجتماعی، کمبود محتوای آموزشی اثربخش، فقدان برنامه‌های رسانه‌ای کارآمد، فقدان پاسخگو کردن قانونی مناسب، یادگیری اجتماعی، تقلید و الگوگیری، فقدان وسایل تفریحی و رفاهی کارآمد، فقدان حمایت اجتماعی، ضعف ساختاری نهادهای اجتماعی‌کننده، طرد اجتماعی، انگ و برچسب زدن، درونی نشدن هنجارهای اجتماعی، موقعیت مکانی آلوده	۱۵	۲۹/۴۱
		ابعاد مرتبط بین فردی	احساس آنومی، احساس محرومیت نسبی، احساس انزوای اجتماعی، گرایش به همسالان، باورهای عامیانه در ادبیات شفاهی، سرمایه اجتماعی منفی، دوستان ناباب، کنجکاوی، توهم قدرت‌افزایی، کاهش تعاملات اجتماعی، معاشرت با افراد وابسته به مواد، نارسایی های اجتماعی، ضعف در مهارت نه گفتن، جرات ورزی ضعیف، هوش اخلاقی ضعیف، ترس از صمیمیت، شکست عاطفی و عشقی، بهزیستی اجتماعی پایین، عاطفه منفی، فاجعه‌سازی، ملامت دیگران، مشکلات بین فردی، ادراک سربار بودن	۲۳	۴۵/۳۱

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۷: سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
		ابعاد مرتبط اجتماعی و اقتصادی	وضعیت اقتصادی_اجتماعی خانواده، فقر والدین، اشتغال همزمان با تحصیل، تعارض نقش، استقلال مالی زود هنگام، پایگاه اجتماعی ضعیف، احساس تنهایی اجتماعی، درجاماندگی، والدین مرتکب جرم، پذیرش اجتماعی ضعیف، تعلق‌پذیری ضعیف، مقایسه اجتماعی، پسخوراند اجتماعی، بی‌نظمی اجتماعی ادراک‌شده	۱۳	۲۵/۴۹
			جمع کل کدها	۵۱	۱۰۰

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانش‌آموزان در سه محور (ابعاد جامعه، ابعاد بین‌فردی، وضعیت اقتصادی اجتماعی) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۱ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد اجتماعی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان باشد. به عنوان مثال نتایج تحقیقات نشان داده است عوامل مختلف اجتماعی-جمعیتی و اجتماعی-اقتصادی نقش مهمی در مصرف مواد در دانش‌آموزان متوسطه دارد (گرنگ و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهشی دیگر مشخص کرده است فشار همسالان بیشترین تأثیر را بر مصرف مواد داشته و از دلایل اصلی استفاده از این مواد بوده است (اومیکورو و همکاران، ۲۰۲۱). در جدول شماره ۸ سطوح همبسته‌های تعدیل‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

جدول ۸: سطوح همبسته‌های تعدیل‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان

مقوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	کد (حوزه اثربخشی)	فراوانی	درصد
همبسته‌های تعدیل‌کننده	مولفه‌های محافظت کننده	ابعاد فردی_ روانشناختی	تاب‌آوری، ذهن‌آگاهی، شفقت به خود، احساس خودکارآمدی، عزت‌نفس، احساس ارزشمندی، اعتماد به نفس، بهزیستی ذهنی، تنظیم شناختی هیجان، مسئولیت‌پذیری، منبع کنترل درونی، خودکنترلی، حمایت اجتماعی ادراک‌شده، انعطاف‌پذیری، ارضای بنیادین روان‌شناختی، سرسختی روان‌شناختی، تحمل ابهام، هوش هیجانی، راهبردهای مقابله‌ای مساله‌مدار، توافق‌پذیری، وظیفه‌شناسی، سلامت معنوی، معنای زندگی، تحول‌مثبت، عاطفه‌مثبت، تمرکز مجدد بر برنامه‌ریزی، ارزیابی مجدد مثبت، تعداد طبقات، تمرکز مجدد مثبت، خوش‌بینی، دلبستگی ایمن، چالش با افکار منفی، تحمل آشفتگی، کنترل تکانه، بهزیستی معنوی، آگاهی از طرحواره، سرمایه روان‌شناختی	۳۸	۴۸/۷۲
		ابعاد خانوادگی	نظارت والدینی، کنترل والدینی، درخواست والدینی، الگوی ارتباطی جهت‌گیری گفت و شنود، حمایت خانوادگی، توجه به نیازهای فرزند، سبک فرزندپروری مقتدرانه، کیفیت زندگی، جو عاطفی خانواده، کارکرد خانواده، سطوح صمیمیت خانواده، سطح سلامت خانواده، انسجام خانواده، روابط عاطفی والدین، نظام ارزشی خانواده	۱۵	۱۹/۲۳
		ابعاد اجتماعی	پایداری در برابر تأثیرات همسالان، سازگاری اجتماعی، رفتار اجتماعی، وضعیت اجتماعی و اقتصادی، سرمایه اجتماعی و فرهنگی، حمایت اجتماعی ادراک‌شده از جانب دوستان، مشارکت اجتماعی، شناخت اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی	۹	۱۱/۵۴

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

ابعاد تحصیلی	سخت‌رویی تحصیلی، انگیزش پیشرفت، وجود مشاوران آگاه در مدارس، پیوند با مدرسه، امید دسترسی به اهداف مشروع شغلی، غرور، امیدواری تحصیلی، لذت از تحصیل، جهت‌گیری اهداف، باورهای خودکارآمدی تحصیلی، جو آموزشی حمایت‌کننده، تصمیم‌گیری تحصیلی، کارکردهای اجرایی، درگیری تحصیلی، خود تنظیمی تحصیلی، فرهنگ مدرسه	۱۶	۲۰/۵۱
	جمع کل کدها	۷۸	۱۰۰

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های تعدیل‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های تعدیل‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان در چهار محور (فردی، خانوادگی، اجتماعی و تحصیلی) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۷۸ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد تعدیل‌کننده می‌تواند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان باشد. به عنوان مثال ناصری (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان داد تاب‌آوری، کارکرد خانواده، تحول مثبت، ابراز وجود، هوش اخلاقی، خودتنظیمی، تحمل آشفتگی، عزت‌نفس، خودآگاهی هیجانی و ... از جمله عوامل تعدیل‌کننده و محافظت‌کننده در برابر مصرف مواد در نوجوانان ایرانی بود.

میزان شاخص کاپا بین صفر تا یک می‌باشد و هر مقدار میزان این شاخص به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد نشان دهنده مطلوبیت و میزان توافق بین رتبه‌دهندگان می‌باشد. ضریب کاپای به دست آمده در این تحقیق ۰/۸۶۹ می‌باشد که از مقدار قابل قبول برای اعلام توافق (۰/۶) بالاتر است. بنابراین نتیجه فرضیه استقلال داشتن کدهای به دست آمده رد می‌شود و کدهای به دست آمده از پایایی برخوردار می‌باشد. در مرحله آخر این تحقیق یافته‌های به دست آمده از مراحل پیموده شده در قالب یک مدل ارائه شده است که این مدل در شکل شماره ۱ قابل مشاهده می‌باشد.

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

شکل ۱: مدل نهایی سطوح همبسته‌های مصرف‌مواد در دانش‌آموزان

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف کشف و استخراج همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در شواهد تجربی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ انجام شد. نتایج نشان داد همبسته‌های مصرف مواد در ۵ مقوله قابل بررسی است که عبارت است از: همبسته‌های روان‌شناختی، همبسته‌های خانوادگی، همبسته‌های تحصیلی، همبسته‌های اجتماعی و همبسته‌های تعدیل‌کننده.

یکی از یافته‌های پژوهش مرتبط با همبسته‌های روان‌شناختی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های زارعی (۱۴۰۱) مبنی بر اثرات افسردگی بر مصرف مواد در دانش‌آموزان نوجوان، پورمحسنی و همکاران (۱۴۰۱) مبنی بر نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانش‌آموزان، اسلام پناه و همکاران (۱۳۹۸) مبنی بر خطرپذیری نوجوانان ایرانی در زمینه اعتیاد بر اساس طرح‌واره‌های ناسازگار، چمنی و سجادیان (۱۳۹۸) مبنی بر اثرات اضطراب، غفلت، قلدری و نشخوار فکری بر اعتیادپذیری دانش‌آموزان، قلی‌زاده، احمدی و قلی‌زاده (۱۳۹۷) مبنی بر اثرات دلبستگی ناایمن بر اعتیادپذیری دانش‌آموزان، مهانوویک و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر درک کم خطر از اثرات مضر، و باورهای مثبت در مورد مصرف با خطر مصرف دانش‌آموزان دبیرستانی، سید و همکاران (۲۰۲۲) مبنی بر شادی طلبی در مصرف مواد دانش‌آموزان همسو است. همان‌طور که در پژوهش‌های فوق بیان شد عوامل متفاوت روان‌شناختی در پیش‌بینی مصرف مواد در دانش‌آموزان سهیم هستند و این عوامل را نمی‌توان صرفا در یک دسته‌بندی روان‌شناختی قرار داد. زیرا ابعاد روانی انسان شامل حوزه‌های شناختی، هیجانی، رفتاری، شخصیتی و... است. لذا برای تبیین این موضوع می‌توان از تئوری منطقی و هیجانی الیس[1] (۲۰۰۱) استفاده کرد. الیس معتقد است که نوع تفکر و نوع نگرش و باور افراد درگیر مصرف مواد آن‌ها را به مصرف مجدد مواد می‌کشاند و یا این توان را دارد که آن‌ها را برای همیشه از مصرف باز دارد. همچنین طبق نظریه تحقیر خود که توسط پترایتیس، فلای و میلر[2] (۱۹۹۵) تدوین شده است، می‌توان گفت که عزت‌نفس و احساس ارزشمندی در افراد یک عامل پیش‌بینی‌کننده و تبیین‌کننده مصرف مواد در افراد و به خصوص دانش‌آموزان است. با توجه به شواهد تجربی ذکر شده و تئوری‌های مطرح عامل‌های روان‌شناختی و ذهنی یک مؤلفه مهم در پیش‌بینی مصرف مواد در دانش‌آموزان در سنین مدرسه و بحران نوجوانانی است که پژوهش‌های بیشتر را در این زمینه طلب می‌کند.

یکی دیگر از یافته‌های پژوهش مرتبط با همبسته‌های خانوادگی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های قیصری و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر اثرات سطوح انگیزه پایین والدین در رفتار مصرف مواد دانش آموزان، استاد رحیمی و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان، سلیمانی، میردریکوند، ویس کرمی

1. Ellis
2. Petraitis, Flay & Miller

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

و قره ویسی (۱۳۹۷) مبنی بر کارکرد خانواده و گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان، رشیدی، محسنی و گل محمدیان (۱۳۹۶) مبنی بر جوعاطفی خانواده و ادراک فرزندپروری در مصرف مواد، سانتا- آریاس و همکاران (۲۰۲۱) مبنی بر مولفه‌های خانوادگی تعارض و مصرف مواد در دانش‌آموزان، گرا و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر سطوح آموزش والدین و مصرف مواد، مهانوویک و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر زندگی در ساختارهای تک والدی یا خانوادگی متفاوت، سیگار کشیدن والدین و اجازه والدین به نوشیدن الکل و مصرف مواد در دانش‌آموزان، سید و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر داشتن یکی از اعضای خانواده وابسته به مواد و طلاق والدین و مصرف مواد در دانش‌آموزان همسو است. این یافته را می‌توان با تئوری تعامل خانواده بروک، بروک، کوردون، ویتمن و چن[1] (۱۹۹۰) تبیین کرد. براساس این دیدگاه نظری پروسه دلبستگی بین مادر و فرزند مستلزم رعایت اصولی مانند حفظ ارزش‌های مورد پذیرش والدین، مراقبت توام با نوازش از جانب والدین و پدر و مادر، سازگاری روانی و ذهنی مراقبت‌کننده و ارائه‌ی کنترل متعادل والدینی است. بر طبق این دیدگاه افرادی که به مصرف مواد گرایش پیدا می‌کنند معمولا پدر و مادر در تعامل با آن‌ها مهربانی و عطوفت کافی از خود ابراز نکرده‌اند و سیستم نظارتی مطلوبی را در تعاملات بین فردی و خانوادگی دارا نمی‌باشند. این دیدگاه بر پویایی فرزندان و والدین در دوره‌های زندگی و نقش آن در تمایل نوجوان به مصرف مواد مخدر تاکید دارد و نشان می‌دهد که چگونه نبود حمایت والدین می‌تواند به تعلق خانوادگی پایین، مشکلات شخصیتی، ارتباط با همسالان مصرف‌کننده مواد و مصرف مواد منتهی شود.

یکی دیگر از یافته‌های تحقیق مرتبط با همبسته‌های تحصیلی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های وطن دوست، خان محمدی، صادقی و محمدزاده (۱۴۰۱) مبنی بر اضطراب مدرسه و گرایش به مواد، قیصری و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر جو نامطلوب آموزشگاه، آموزش‌های نامطلوب در آموزشگاه، همسالان و دوستان نامناسب و وجود قوانین معیوب در آموزشگاه و مصرف مواد در دانش‌آموزان، عینی و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر نقش

1. Brook, Brook, Gordon, Whiteman & Chen

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

خود بیگانگی تحصیلی و هیجان‌های تحصیلی منفی در پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر، احمدی، طولابی و ایلانلو (۱۳۹۹)، مبنی بر اثرات اهمال کاری تحصیلی و گرایش به مصرف مواد در دانش‌آموزان، ذهبیون و حسینی سلطان نصیر (۱۳۹۵) مبنی بر تعهد به مدرسه و گرایش به اعتیاد، پارک، لی، کیم، جو و چا[1] (۲۰۲۲) مبنی بر پیشرفت تحصیلی پایین و مصرف مواد، گاخ، کوگ‌نور، آسومو و واندرستلت[2] (۲۰۲۲) مبنی بر غیبت از مدرسه و مصرف مواد در دانش‌آموزان، گرنگ و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر نقش مولفه‌های آموزشی و مصرف مواد در دانش‌آموزان همسو است. این یافته را می‌توان با تئوری یادگیری اجتماعی ـ شناختی بندورا[3] (۱۹۸۶) تبیین کرد. این الگوی نظری تاکید دارد که فرد باورهای خود را در مورد مواد مخدر و مصرف آن از والدین و دوستان نزدیک و اشخاص نزدیک به زندگی با او که با آن‌ها تعامل دارد می‌گیرد. این تئوری فرض بر این دارد که فرد در حینِ ارتباط با اشخاصی که مواد مصرف می‌کنند دو باور کارکردی را در ارزش‌های موجود، درونی می‌کند که زمینه را برای مصرف مواد مخدر در وی مهیا می‌کند. نخستین باور این است که مشاهده الگوهای که مصرف‌کننده هستند، مستقیماً سبب به وجود آمدن انتظار پیامد در اشخاص می‌شود که به معنای اعتقاد آن‌ها در مورد آثار بی‌درنگ اجتماعی، شخصی و جسمانی مصرف مواد است و دومین باور اینکه با مشاهده دوستانی که الکل یا مواد مصرف می‌کنند تا آرام شوند و یا دیدن همسالانی که برای رسیدن به راحتی در روابط بین فردی مواد مصرف می‌کنند، باور فرد را در مورد پیامد مصرف مواد تعیین می‌کند (بندورا، ۱۹۸۶).

یکی دیگر از یافته‌های تحقیق مرتبط با همبسته‌های اجتماعی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های هزاریان و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر سازگاری اجتماعی و مصرف مواد، نریمانی، رجب پور، احمدی، یاقوتی زرگر و رستم‌اوغلی (۱۳۹۵) مبنی بر اختلال در کارکرد اجتماعی و مصرف مواد در دانش‌آموزان، اکبری، سراج زاده، زمانی مقدم و رشیدی (۱۳۹۵) مبنی بر اثرات آنومی و پایگاه اجتماعی بر مصرف مواد، عرب (۱۳۹۶)

1. Park, Lee, Kim, Joo & Cha
2. Gakh, Coughenour, Assoumou & Vanderstelt
3. Bandura

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

مبنی بر نگرش به رفتارهای بزهکارانه و مصـرف مواد در دانش‌آموزان همسـو اسـت. این یافته را می‌توان با تئوری خود کنترلی هیرشی و گادفرسون[1] (۲۰۰۱) تبیین کرد. این اصل تاکید دارد که علت بی‌تعهدی افراد به قواعد اجتماعی و تمایل به مشـکلات اجتماعی نظیر مصرف مواد فاصله گسترده بین آرزوهای فرد و مهیا نشدن شرایط کافی برای دسترسی به آن‌ها اسـت. زمانی که شـرایط لازم برای افراد جهت تحقق اهداف و آرزوهایشـان کافی نباشـد سـبب نارضـایتی آن‌ها می‌شـود و افراد سـعی در شـناسـایی روش‌های دیگری برای تحقق این اهداف و آرزوها داشته باشـند و یا با رفتارهایی نظیر مصـرف مواد تا حدی تنش حاصل از ناکامی خود را تسکین بخشند. در این دیدگاه تبیین می‌شود افرادی که امیدها و اهداف تحصـیلی یا شـغلی آن‌ها به دلیل شـرایط نامسـاعد تربیتی و شـغلی، رو به ناکامی می‌گذارد، نسبت به اجتماع و ارزش‌های آن تعهدشان را از دست می‌دهند و بیشتر به سوی ناهنجاری‌های اجتماعی مانند مصرف مواد تشویق می‌شوند (هیرشی و گادفرسون، ۲۰۰۱).

آخرین یافته پژوهش مرتبط با همبسـته‌های تعدیل کننده اسـت. این یافته با نتایج پژوهش‌های ناصـری (۱۴۰۱) مبنی بر کشـف عوامل محافظت‌کننده از مصـرف مواد در دانش‌آموزان، زینالی و شـریفی (۱۳۹۶) مبنی بر پیشـرفت تحصـیلی و پیشـگیری از مصـرف در دانش آموزان همسـو اسـت. همچنین شـواهد و تئوری‌های بیان شـده تا این جا آشـکار کرده است که مجموعه‌ای از عوامل روانی، اجتماعی، خانوادگی و تحصیلی می‌تواند افراد و دانش‌آموزان را در برابر آسـیب‌های مرتبط با مصـرف مواد محافظت کند. به عنوان مثال یافته‌ها نشـان داده وضـعیت اجتماعی-اقتصـادی، آموزش والدین، ارتباط با مدرسـه و منابع فردی فرهنگی اجتماعی در آسـیب‌پذیری دانش‌آموزان در برابر مصـرف مواد مخدر مؤثر اسـت (گرا و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین نتایج تحقیق دیگری نشـان داده اسـت عوامل مختلف اجتماعی-جمعیتی، اجتماعی-اقتصـادی، فناوری، آموزشـی، محیطی و روانی نقش مهمی در مصـرف مواد و پیشـگیری از آن در دانش‌آموزان متوسـطه دارد (گرنگ و همکاران، ۲۰۲۰) که می‌توان با برنامه‌ریزی‌های علمی و مبتنی بر تجربه به تقویت عوامل محافظت‌کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان یاری رساند.

1. Hirschi & Gottfredson

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

دراین تحقیق محدودیتی که مانع جدی بر سر راه و فرآیند پژوهش باشد گزارش نمی‌شود. براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاداتی ارائه می‌شود: دسترسی و توجه بیشتر به خدمات روان‌شناختی و فراهم کردن فرصت‌های درمانی ارزان و بیمه محور برای دانش‌آموز نیازمند درمان و یا در معرض خطر، فراهم کردن فرصت‌های آموزشی از طریق رسانه‌های عمومی و یا آموزش والدین برای آگاه‌سازی نسبت به تبعات روانی و اجتماعی مصرف مواد دانش‌آموزان، کمک به دانش‌آموزان در معرض خطر از طریق مداخله‌های مبتنی بر محیط مدرسه و تربیت مشاوران خبره تربیتی و آموزشگاهی جهت مداخلات فوری، آگاهی‌های اجتماعی از طریق سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و یا آموزشی برای تقویت روحیه پیروی از ارزش‌های جامعه محور برای دانش‌آموزان، ایجاد مشوق‌های مالی و تحصیلی برای دانش‌آموزان مصرف‌کننده جهت گرفتن درمان، آگاهی از تبعات قانونی مصرف مواد دانش‌آموزان در مدارس، پیگیری‌های مددکارانه از دستگاهای حمایتی مانند بهزیستی برای کمک به دانش‌آموزانی که دچار آسیب‌های اجتماعی مانند مصرف مواد والدین و یا طلاق والدین هستند.

منابع

احمدی، صدیقه؛ طولابی، سعید و ایلانلو، حسین (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم منطقه ۱۲ تهران بر اساس میزان تاب‌آوری و اهمال‌کاری تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶. *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*، ۲۳(۱)، ۱۰۸-۱۱۷.

استاد رحیمی، احمد و فتحی، ایت اله (۱۴۰۰). نقش الگوهای ارتباطی خانواده و فرهنگ مدرسه در گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۵۹)، ۲۷۵-۲۹۲.

اسلام پناه، محمدرضا؛ مهدیان، حسین و جاجرمی، محمود (۱۳۹۸). بررسی برازش مدل خطرپذیری نوجوانان ایرانی در زمینه اعتیاد با تأکید بر کارکرد خانواده و طرح‌واره‌های ناسازگار، تحمل پریشانی و تنظیم هیجان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۴)، ۶۷-۹۰.

افضلی، رسول؛ صرامی، حمیدرضا؛ رحمانی، حامد و رحمانی اصل، محمد (۱۳۹۶). ارزیابی میزان اثربخشی اقدامات رسانه‌ای در مبارزه با مواد مخدر در ایران. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۱ (۴۲)، ۳۰-۹.

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

اکبری، یونس؛ سراج زاده، سیدحسین؛ زمانی مقدم، مسعود و رشیدی، جمال (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان ۱۸-۲۷ ساله دانشگاه خوارزمی). *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۵(۳۲)، ۲۰۷-۲۲۱.

پورمحسنی کلوری، فرشته و نیک سرشت، مهسا (۱۴۰۱). بررسی نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانش‌آموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۲۲۳-۲۴۴.

چمنی، نسرین و سجادیان، ایلناز (۱۳۹۸). رابطه علّی اضطراب، نشخوار فکری، غفلت، روابط با همسالان و قلدری با آمادگی به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۱)، ۲۱۹-۲۴۰.

خانه کشی، علی؛ خانمحمدی اطاقسرا، ارسلان و ملکیان، صدیقه (۱۳۹۶). رابطه بی ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه. *پژوهش های روانشناسی اجتماعی*، ۷(۲۸)، ۱۲۳-۱۴۵.

ذهبیون، شهلا و حسینی سلطان نصیر، محبوبه سادات (۱۳۹۶). مدل تأثیر علّی سبک فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده، تعهد به مدرسه و حرمت خود در آمادگی اعتیاد دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر آبادان. *دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی*، ۱۸(۱)، ۱۰۰-۱۰۹.

رشیدی، علیرضا؛ محسنی، زهراسادات و گل محمدیان، محسن (۱۳۹۶). نقش جو عاطفی خانواده، ادراک شیوه فرزندپروری، الگوهای ارتباطی خانواده و ادراک حمایت اجتماعی (خانواده) در پیش‌بینی سوءمصرف مواد روان‌گردان صنعتی دانشجویان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۱(۴۱)، ۱۰۳-۱۲۳.

زارعی، سلمان (۱۴۰۱). تعارض زناشویی والدین و گرایش به سوءمصرف مواد نوجوانان: نقش تعدیل‌کننده افسردگی و ذهن‌آگاهی. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۲۴۵-۲۶۶.

زینالی، علی و شریفی، حسن پاشا (۱۳۹۶). عوامل خطر و محافظت‌کننده سؤمصرف الکل و مواد در نوجوانان. *مجله مطالعات علوم پزشکی*، ۲۸(۱۲)، ۷۷۰-۷۸۲.

سلیمانی، مجید؛ میردریکوند، فضل الله؛ ویس کرمی، حسنعلی و قره ویسی، سمیرا (۱۳۹۷). نقش میانجی‌گرایانه ابراز وجود در ارتباط میان کارکرد خانواده و گرایش به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۵۰)، ۱۳۷-۱۵۴.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

عبدالمحمدی، کریم؛ محمدزاده، علی و غدیری صورمان آبادی، فرهاد (۱۴۰۱). اثربخشی توانبخشی شناختی رایانه‌ای بر ارتقاء بازداری پاسخ و حافظه کاری در نوجوانان دارای گرایش به مصرف مواد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۶)، ۷۱-۹۰.

عرب، علی (۱۳۹۶). رابطه امید به زندگی، نگرش به رفتار بزهکارانه و تجربه مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه مدارس شیرآباد و مرکز شهر زاهدان. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۱۴(۲۸)، ۱۴۹-۱۶۸.

علیزاده، ابراهیم و دهقان نیری، طیبه (۱۳۹۵). پیش‌بینی ابعاد نگرش مثبت به مواد مخدّر در دانش‌آموزان نوجوان: تحلیل رگرسیون چند متغیّره و رگرسیون چندگانه. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۰(۳۷)، ۵۹-۷۴.

عینی، ساناز؛ ترابی، نغمه؛ عبادی، متینه و کرمانی، علی (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوءمصرف مواد مخدر براساس خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی در دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۷۹-۱۰۰.

قره داغی، شکرالله؛ یحیی زاده پیرسرایی، حسین؛ ذکایی، محمد سعید و آقابخشی، حبیب (۱۴۰۱). فهم و شناخت مسائل و نیازهای نوجوانان وابسته به مواد محرک. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۶)، ۱۹۳-۲۲۲.

قلی زاده، مظفر؛ احمدی، لادن و قلی‌زاده، زیبا (۱۳۹۷). رابطه علی دلبستگی ناایمن و هوش اخلاقی با آمادگی به اعتیاد با میانجیگری هیجان خواهی در دانش‌آموزان پسر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۴۵)، ۲۸۰-۲۶۵.

قیصری، زهرا؛ صاحبدل، حسین و ابراهیم پور، مجید (۱۴۰۰). مطالعه کیفی عوامل زمینه‌ساز خانوادگی و آموزشگاهی رفتار پرخطر مصرف مواد در دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۲۲۵-۲۴۴.

گراوند، هوشنگ (۱۴۰۱). مدل‌یابی ساختاری الگوهای ارتباطی خانواده و نارسایی کنش‌های اجرایی با گرایش به رفتارهای پرخطر (مصرف مواد مخدر، سیگار کشیدن و مصرف الکل): نقش واسطه‌ای اضطراب کرونا. *مطالعات روان شناسی بالینی*، ۱۲(۴۷)، ۹۵-۱۳۴.

مشمول حاجی آقا، صمد و ابوالقاسمی، عباس (۱۳۹۵). مقایسه خطرپذیری و تحریف شناختی در دانش‌آموزان با و بدون گرایش به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۰(۴۰)، ۱۰۳-۱۱۲.

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

ناصری، اسماعیل (۱۴۰۱). همبسته‌های پیش‌بین مصرف مواد در دختران نوجوان ایرانی. *پژوهش‌نامه زنان*، ۱۳(۳۹)، ۲۲۳-۲۴۳.

نریمانی، محمد؛ رجب پور، مجتبی؛ احمدی، عذرا؛ یاقوتی زرگر، حسن و رستم‌اوغلی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی میزان شیوع و عوامل مرتبط با سوءمصرف مواد در بین دانش‌آموزان متوسطه شهر سمنان. *روان شناسی مدرسه و آموزشگاه*، ۵(۴)، ۱۳۲-۱۴۵.

وطن دوست، علی؛ خان محمدی، ارسلان؛ صادقی، جمال و محمدزاده، رجبعلی (۱۴۰۱). نقش میانجیگر اضطراب مدرسه و کنترل هیجانی در رابطه بین نیازهای اساسی روان‌شناختی با گرایش به مصرف مواد مخدر. *مجله علوم روانشناختی*، ۲۱(۱۱۷)، ۱۸۷۹-۱۸۹۴.

هزاریان، صفی اله؛ بختیارپور، سعید؛ پاشا، رضا؛ عسگری، پرویز و حافظی، فریبا (۱۴۰۰). رابطه بین عملکرد خانواده و نگرش به مواد مخدر با میانجیگری سازگاری اجتماعی در دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۵۹)، ۱۳۹-۱۵۶.

References

Alinsky, R. H., Hadland, S. E., Quigley, J., & Patrick, S. W. (2022). Recommended terminology for substance use disorders in the care of children, adolescents, young adults, and families. *Pediatrics*, 149(6), 20-36.

Allen, E. B., Michelson, C. D., O'Donnell, K. A., Bagley, S. M., Earlywine, J., & Hadland, S. (2020). 18. Training in adolescent substance use and opioid misuse in us pediatric residency programs: A national survey. *Journal of adolescent health*, 66(2), 10-22.

Bandura, A., & National Inst of Mental Health. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall, Inc.

Brook, J. S., Brook, D. W., Gordon, A. S., Whiteman, M., & Chen, P. (1990). The psychosocial etiology of adolescent drug use: A family interactional approach. *Genetic, social and general psychology monographs*, 2, 116-135.

Ellis, A. (2001). *Overcoming destructive beliefs, feelings, and behaviors: New directions for Rational Emotive Behavior Therapy*. Prometheus Books.

Gakh, M., Coughenour, C., Assoumou, B. O., & Vanderstelt, M. (2020). The relationship between school absenteeism and substance use: An integrative literature review. *Substance use and misuse*, 55, 491–502.

Gandara-Loe, J., Ortuño-Lizarán, I., Fernández-Sanchez, L., Alió, J. L., Cuenca, N., Vega-Estrada, A., & Silvestre-Albero, J. (2018). Metal–organic frameworks as drug delivery platforms for ocular therapeutics. *ACS applied materials & interfaces*, 11(2), 1924-1931.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

Gerra, G., Benedetti, E., Resce, G., Potente, R., Cutilli, A., & Molinaro, S. (2020). Socioeconomic status, parental education, school connectedness and individual socio-cultural resources in vulnerability for drug use among students. *International journal of environmental research and public health*, 17(4), 1306-1315.

Gurung, S., Kafle, S., Dhungel, B., Adhikari, N., Thapa Shrestha, U., Adhikari, B., & Ghimire, P. (2020). Detection of OXA-48 gene in carbapenem-resistant Escherichia coli and Klebsiella pneumoniae from urine samples. *Infection and drug resistance*, 2311-2321.

Hatchel, T., & Marx, R. (2018). Understanding intersectionality and resiliency among transgender adolescents: Exploring pathways among peer victimization, school belonging, and drug use. *International journal of environmental research and public health*, 15(6), 1289-1300.

Kohlmeier, G. M. (2019). *Study of the impact of adolescent perceived parenting traits on the development of borderline, narcissistic, and histrionic personality disorders based on Millon's biopsychosocial theory*. Doctoral dissertation, Adler University.

Larimer, M. E., Kilmer, J. R., & Lee, C. M. (2005). College student drug prevention: A review of individually-oriented prevention strategies. *Journal of drug issues*, 35(2), 431-456.

Mehanović, E., Virk, H. K., Akanidomo, I., Pwajok, J., Prichard, G., Van Der Kreeft, P., & Unplugged Nigeria Coordination Group. (2020). Correlates of cannabis and other illicit drugs use among secondary school adolescents in Nigeria. *Drug and alcohol dependence*, 206, 107-127.

Park, W. H., Lee, J., Kim, H. J., Joo, K. I., & Cha, H. J. (2022). Sutureless full-thickness skin grafting using a dual drug-in-bioadhesive coacervate. *Chemical engineering journal*, 446, 137-162.

Petraitis, J., Flay, B. R., & Miller, T. Q. (1995). Reviewing theories of adolescent substance use: Organizing pieces in the puzzle. *Psychological Bulletin, 117*(1), 67–86. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.1.67

Rogers, P. J. (2017). Food and drug addictions: Similarities and differences. *Pharmacology biochemistry and behavior*, 153, 182-190.

Sandelowski, M., Barroso, J., & Voils, C. I. (2007). Using qualitative metasummary to synthesize qualitative and quantitative descriptive findings. *Research in nursing & health*, 30(1), 99-111.

Santana-Arias, R., George, T. S., Padron-Salas, A., Sanjuan-Meza, X. S., Landeros-Olvera, E. A., & Cossio-Torres, P. E. (2021). The relationship between density of drug outlets, crime hot spots and family factors on the consumption of drugs and delinquent behaviour of male adolescent Mexican students. *Social science & medicine*, 279, 113-125.

Steinman K. J. (2005). Drug selling among high school students: related risk behaviors and psychosocial characteristics. *The Journal of adolescent*

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

health : official publication of the Society for Adolescent Medicine, *36*(1), 71.e1–71.e718. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2003.12.012

Syed, W., Iqbal, A., Siddiqui, N. A., Mothana, R. A., & Noman, O. (2022). Attitudes and associated demographic factors contributing towards the abuse of illicit drugs: a cross-sectional study from health care students in Saudi Arabia. *Medicina*, 58(2), 322-340.

Umukoro, E. K., Eduviere, A. T., Ahama, E. E., Moke, E. G., Edje, K. E., Omorodion, L. I., & Ovigue, C. (2021). Substance abuse: Awareness and attitude among secondary school students in Sapele, Nigeria. *Journal of applied sciences and environmental management*, 25(3), 347-351.

Wilson, L., Szigeti, A., Kearney, A., & Clarke, M. (2018). Clinical characteristics of primary psychotic disorders with concurrent substance abuse and substance-induced psychotic disorders: A systematic review. *Schizophrenia research*, 197, 78-86.

Wong, I. C., Camilleri-Novak, D., & Stephens, P. (2003). Rise in psychotropic drug prescribing in children in the UK: an urgent public health issue. *Drug safety*, 26, 1117-1118.

Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (2001). Self-control theory. *Explaining criminals and crime*, 81-96.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]

Correlates of Substance Use among Students: A Meta-Synthesis of Empirical Evidence from 2016 to 2023

Seyyed Mehdi Sarkeshikiyan [1] , Farzaneh Razaghizade [2] , Faezeh Mehranizade [3] , Mahboobeh Dastani[4]

Abstract

Objective: The present study aimed to discover and extract the correlates of substance use among students in experimental evidence from 2016 to 2023. **Method**: The current study was applied and qualitative, which was conducted using meta-synthesis method. The scope of this study was research articles between 2016 and 2023 for international research and 2016 to 2022 for Iranian research. By using a purposeful approach and until reaching saturation and using the integration approach and Sandelowski and Barroso's meta-synthesis method (2007), 156 articles were selected and after the evaluation criteria, 61 articles were finally selected. Qualitative data in the form of categories, concepts, and codes were analyzed and implemented and analyzed in Maxqda 18 software. **Results:** The results showed that psychological (cognitive, emotional, behavioral, and personality dimensions), family (communicative patterns, parental dimensions, family emotional atmosphere), academic (academic excitement, school dimensions, interpersonal relationships at school), social (community dimensions, interpersonal dimensions, socioeconomic status), and modulating (individual, family, social, and academic) correlates were related to students' substance use in empirical evidence. The value of Kappa index in this research was 0.89. **Conclusion**: According to the extracted dimensions, it is necessary to design interventions, and plan and implement educational, therapeutic, and social policies in a systematic way to reduce substance use among students.

Keywords: Substance use, Students, Addiction, Meta-synthesis

1. Corresponding Author: Ph.D., Department of Educational Psychology, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Rudehen, Iran. Email: mehdikiyan110@gmail.com

2. MA, Department of Clinical Psychology, Islamic Azad University, Qom Medical Sciences Unit, Qom, Iran.

3. MA, Department of Clinical Psychology, Islamic Azad University, Qom Medical Sciences Unit, Qom, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Psychology, Shahab Danesh University, Qom, Iran.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-17]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.68.327]